

sa birer tahlil ve tenkidini yaptıktan sonra, bu hâdiselerin hangi metodlarla tetkik edilmeleri gerektiği noktasında duruyor. Ona göre din psikolojisinin asıl mevzuu dinî yaşayanın ruhî strüktürünü kavramaktır. Bu da psychanalyse, marazî psikoloji, psiko-fizik, v.s. ile mümkün değildir. Bunun için psikolojiyi bir mahiyet ilmi olarak görenlerin zaviyesinden mevzua girmek, yani ampirik mânada phénomenologique bir psikoloji vasıtasıyla din hâdiselerini tetkik etmek lâzımdır. Nitekim bu bakımdan tetkik yapanlardan müellifin zikrettiği Van d. Leeuv'un «İptidâî insan ve din» adlı eseri olduğu gibi; aynı zatın «Dinin fenomenolojik tetkiki» adlı büyük eseri doğrudan doğruya bu mevzua tahsis edilmiştir.

Müellif bu kitapçıkta kendi görüşünü belirtirken birbirine zid da olsa muhtelif psikoloji mekteplerinin din hakkındaki görüşünü hulâsa etmeyi ihmal etmiyor. Müellife göre «Din psikolojisi bir vâkıa ve tezahür ilmidir» yani dindarlığı tavsif ve izah eder. Fakat onun hakkında bir kıymet hükmü vermez. Bununla beraber müellif bu eserle «İslâm dünyasında ihmale uğrayan psikolojik araştırmaları teşvik» etmektedir.

CORRADO GİNİ: DÉMOGRAPHIE ET SOCİOLOGİE (Demografya ve Sosyoloji) Çeviren: Haydar Furgaç İstanbul, Edebiyat Fakültesi, 1952. —

Roma Üniversitesi Statistlik ve Demografya Profesörü Corrado Gini'nin 1950-51 yılında fakültemizde vermiş olduğu altı konferansın metni ile tercümelemleri fakültemiz yayınları arasında basılmıştır. Konferanslar İktisad Fakültesi Statistlik asistanı Haydar Furgaç tarafından tercüme edilmiş olduğu gibi, eser de onun tarafından tercüme ve neşredilmiştir.

Gini'ye göre cemiyet, çok cepheli bir varlıktır. Sosyoloji bütün bu cepheleri hep birden göz önüne alamaz. Bununla beraber onlardan yalnız birini tetkikle de iktifa edemez. Bu çok cepheli cemiyet intizamsızdır, cephelerinden her birinin kendine mahsus vasıfları vardır. Şu halde onlardan her birini ayrı ayrı tetkik etmeli, sonra aralarındaki münasebetleri meydana çıkarmalıdır. Müellif bu konferanslarda başlıca şu mevzuları incelemektedir: 1) İctimaî hâdiseler için nüfusun kütle, kesafet ve temerküzünün ehemmiyeti; 2) İctimaî hâdiselerin tetkikinde nüfus çoğalmasının ve bu çoğalmanın muhtelif sınıflardaki farklarının ehemmiyeti; 3) İctimaî tabakalar arasında farklı olan nüfus çoğalmasının doğurduğu neticeler ki, bunları Prof. Gini «İctimaî metabolizma» adı altında toplamaktadır. Ona göre içtimaî değişmelerin en mühim vasfı budur ve bu konferansların ağırlık merkezini teşkil eder. İctimaî metabolizma Gini'ye göre biyolojiden alınmış mecazî bir tâbirdir. Uzviyette metabolizma nasıl temsil ve temessül arasında ahengi ve uzviyetin inkişaf halinde olduğunu ifade ederse, cemiyetlerde de nüfusun bir kısmının üst tabakalarda (sefahat, evlenmelerin azlığı, harpler, ilh. ile) azalması neticesinde yeni nüfusun aşağı tabakalardan yukarı tabakalara doğru çıkması ve boşalan yerleri doldurması suretiyle içtimaî metabolizma hâdisesi vukua gelmektedir. Konferans sahibine göre içtimaî metabolizmanın kaybolduğu zamanlarda cemiyetlerde harp, ihtilâl ve kriz hâdiseleri meydana çıkar; 4) Milletlerin hayatında içtimaî metabolizma değişmeleri bahsettiğimiz hâdiselerin muhtelif nevelerini meydana getirir. Müellif burada milletlerin tekâmülünün demografik âmillerini göstermeye çalışıyor; 5) milletler arasında demografik mübadeleler; 6) Nihayet

içtimalî metabolizmanın müstesna hallerini ve tahditlerini işaret ederek bitiriyor. Gini'nin bu fikirlerini geçen yıl **Yeni Sabahda** çıkan iki yazıyla tenkid ettiğim için burada üzerinde fazla durmuyorum.

MÜMTAZ TURHAN, *KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi, No: 479; 1951, shf. 330. —

Müellifin «bütün eksiklerine rağmen on beş senede tamamladığını» söylediği bu kitap, Londrada doktora tezi olarak verilmiş olan üç fasla sonradan katılmış bir kaç fasulla ve türkçeye çevrilmek suretiyle vücutte getirilmiştir. Müellif bazı kısımların, bu sadaha evvelce hiç bir şey yapılmış olmadığı için uzatılmış olduğunu bu yüzden kitabın fazla büyüdüğünü itiraf ettikten sonra kültür değişmelerinin «hayatî ehemiyeti haiz bir ana dâva» olduğu ve bu dâvanın şimdiye kadar kimse tarafından etraflı surette ele alınmadığı iddiasıyla mevzua giriyor.

İlk fasıllar Malinowski, Bartlett, Rivers, ve diğer bazı etnologlardan toplanmış malûmattan ibarettir. Müellif burada belli başlı kültürle medeniyetin ayrı şeyler olduğu iddiasını teyit edecek deliller araştırıyor ve - şüphesiz - bu fikre uygun olan eserleri sıralıyor. Buna itiraz edenleri ise bir kalemde ve münakaşaya lüzum görmeden reddediyor. «Bir vecize halinde ve doğmatik bir şekilde» ifade edildiğini söylediği bu fikri tenkit etmek için hiç olmazsa aynı usulü kullanmamalı idi: «Hiç bir ilmî temele dayanmayan, bununla beraber yeni nesiller arasında oldukça yayılmış olan 'bu görüşü' bir tarafa attıktan sonra, ileri sahifelerde Almanların umumiyetle kültürle medeniyeti ayırmadıklarını işaret ediyor. Adlarını zikretmediği (galiba içlerinden biri Vierkandt olacak) bu Alman müellifleri de acaba aynı suretle bizim muharrirlerimiz gibi hiç bir ilmî temele dayanmadan mı yazmışlardır? Buna karşı Tönnies'de bu ayırış çok bârızdır.

Z. Gökalp'ın medeniyet ve kültür ayırışını pek beğeniyor ve bahsettiği müelliflere benzediği için eskimemiş bir fikir olduğunu işaret ediyor. Büyük bir itina ile Durkheim sosyolojisine sadık kalan Türk sosyologuna bu düşüncenin acaba nereden gelmiş olduğu da üzerinde durulmaya değer bir mesele değil mi? Filhakika Durkheim'de medeniyet ve kültür ayırışına hiç bir yerde rastlanamaz. O halde Z. Gökalp bu fikre nasıl ulaştı? Bunu «Kültür değişmeleri» nde bulamıyoruz. Türk muharrirlerinin görüşleri gibi bu da müellifi yakından ilgilendirmese gerektir. Z. Gökalp Durkheim'ci olmazdan önce Tarde'ci ve daha önce Fouillée'ci idi. *Genç Kalemler*'deki bir çok yazıları bu mütefekkirlerin eserlerinden mülahemdir. Sonradan Durkheim'de karar kılmış olmakla beraber Tarde'nin tesirleri hayatının sonuna kadar az çok devam etmiştir. Meselâ *Yeni Mecmuu*'da züht hakkındaki makalesinde zühdi hayatın yüksek tabakalarda doğduktan sonra taklitle aşağı tabakalara ve halka kadar yayıldığını söylüyor. Medeniyet ve kültür (hars) ayırışı da aynı suretle Tarde'den gelmektedir. Tarde'a göre medeniyet milletlerarası, kültür millîdir. Medeniyet kitapla, kültür gazete ile yayılır. Birinin taklit sahası zihni, ötekinin teessürîdir. Biri aydınlar arasında kalır, öteki halk tabakalarına nüfuz eder. (Garibal Tarde. *Les lois de l'imitation*). Bu asrın ilk yıllarında Tarde'nin tesiri yalnız Fransada değil, İngilterede ve Amerikada da çok büyük olmuştur.

Ogburn tarafından ileri sürülen ve eski kıt'ada bazı taraftarlar bulan «De-